

BİBLİYOGRAFYA :

Mahir İz'in MÜ İlahiyat Fakültesi'ndeki dosyası; Mâhir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, tür.yer.; a.mlf., *Tasavvuf* (nşr. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1997, s. 252-255; Mustafa Özdamar, *Mahir İz Hoca*, İstanbul 1994; "Büyük Bir İnsanı Daha Kaybetmemiz Üzerine: Mahir İz Hocamız", *Tohum*, sy. 85, İstanbul 1974, s. 5-7; Mehmed Çavuşoğlu, "Hocam Mâhir Bey İçin", a.e., sy. 86 (1975), s. 8-13; Veli Ertan, "Mahir İz Hocamızı Anarken", a.e., sy. 86 (1975), s. 28-29; Uğur Derman, "Mâhir Hoca'dan İzler", *KAM*, IV/1 (1975), s. 15-26; Osman Öztürk, "İslâmî Edebiyatın Unutulmaz Üstadı Mahir İz Hoca (1895-1974)", *İslâmî Edebiyat*, sy. 2, İstanbul 1988, s. 41-43; M. Ertuğrul Düzdağ, "Hocam Mâhir İz Bey ve Hatıralarım", *Zaman*, 24-30 Ağustos 1994.

MUSTAFA UZUN

İZÂFET

(الإضافة)

Zihnî bir faaliyette
iki veya daha çok tasavvur arasında
kurulan bağlantı,
bir başka şeyle bağlantılı olarak
kavranan şey;
Aristoculuk ve İslâm felsefesinde
on kategoriden dördüncüsü
(bk. MAKÛLÂT).

el-İZÂH

(الإيضاح)

Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'unun
belâgatla ilgili bölümünün
ihtisarı olarak Hatîb el-Kazvîni
(ö. 739/1338)
tarafından kaleme alınan
et-Telhîş üzerine
yine kendisinin yazdığı
şerh mahiyetindeki eseri
(bk. KAZVÎNÎ, Hatîb; MİFTÂHU'L-ULÛM).

el-İZÂH

(الإيضاح)

Enderâbî'nin
(ö. 470/1077)

Kur'an ilimlerine ve kıraate dair eseri.

Tam adı *el-İzâh fi'l-Kırâ'ât*'tir. Mukaddimede, Kur'an talebelerinin ve hocalarının ihtiyaç duyduğu konuları ele alan bir kitap yazması için kendisine yapılan başvuruları dikkate alarak eserini telif ettiğini belirten müellif çalışmasını elli üç bölüm (bab) halinde düzenlemiş, bölümlerin sonuna kıraat ilmini tahsil etmek isteyenlerin mutlaka öğrenmeleri gereken bilgiler eklediğini söylemiştir. İbnü'l-Cezerî *el-İzâh*'ı on kıraat hakkında yapılmış bir çalışma olarak zikreder, ancak bu yan-

lış bilgidен onun eseri görmediği anlaşılmaktadır.

el-İzâh'ın ilk yirmi dört bölümünde fe-zâilü'l-Kur'an, el-ahrufü's-seb'a, Kur'an'ın nüzûlü ve cem'i, mushaflar arasındaki ihtilâflar, Mekki ve Medenî sûreler, âyet, kelime ve sûre sayısı, cüz, Hz. Peygamber ve ashabının okuyuşları gibi konular ele alınmış, geriye kalan bölümlerde ise harflerin cinsleri ve sıfatları, meşhur kâ-rilerin okuyuşlarını bugüne ulaştıran senedler, kâ-rilerin biyografileri, tecvid ve usûl-i kırâate dair meseleler incelenmiştir. Kitabın sonunda, Kur'an-ı Kerim'deki sıraya göre sûreler ele alınarak kurrâ arasındaki okuyuş farklılıklarına işaret edilmiştir.

Eserin telifinde semâ, arz, icâzet ve yazılı kaynaklardan faydalanma metotları kullanılmış, semâ metoduna genelde "ahberenâ", nâdiren de "ahbereni" ifadesiyle ve daha çok 1, 2, 3, 4, 5, 9 ve 10. bablarda başvurulmuştur. Kurrâ-i aşereden Hafef b. Hişâm yerine İbn Muhaysin'in tercih edilmesiyle oluşturulan on imamın okuyuşlarını müellife kadar getiren sened ve tariklerin ele alındığı 32. babda arz ve semâ yolu birlikte kullanılmış, müellif kıraat senedlerini zikrederken söze "ahberenâ" veya "kara'tü alâ" ifadeleriyle başlamış, babın sonunda, "Bunlar tilâvet olarak okuduğum, söz ve semâ yoluyla aldığım kıraatlerin senedleridir" şeklinde bir açıklama yer vermiştir. 3, 9, 16 ve 32. bablarda ise icâzet metodundan istifade edildiği görülmektedir. Enderâbî kendisinden önceki bazı müelliflerin eserlerinden de faydalanmıştır. Müellif adı zikredilerek yapılan bu tür nakillerden onun Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *Fezâ'ilü'l-Kur'an*, İbn Kuteybe'nin *Te'vilü müşkilil-Kur'an*, İbn Cerîr et-Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân*, İbn Ebû Dâvûd'un *Kitâbü'l-Meşâhif*, İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'a*, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî'nin *İzâhu'l-vaqf ve'l-ibtidâ* ve *Kitâbü'l-Ezdâd* adlı eserlerinden yararlandığı anlaşılmaktadır.

el-İzâh, kendi alanında telif edilmiş ilk kaynaklardan olması açısından önemli bir yere sahiptir. Buna rağmen daha sonra aynı sahada eser veren Alemüddin es-Sehâvî'nin *Cemâlü'l-kurrâ* ve *kemâlü'l-ikrâ*'da, Zerkeşî'nin *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*'da, Ebû Şâme'nin *el-Mürşidü'l-veciz*'de, Süyûtî'nin *el-İtkân*'da bu çalışmadan söz etmemeleri eserin yayılma imkânı bulamadığını göstermektedir. Ahmed Nusayyif el-Cenâbî, *el-İzâh*'ın bazı bölüm başlıklarıyla *el-Burhân* ve *el-*

İtkân'ın aynı konulardaki bölüm başlıkları arasında görülen kısmî benzerliklerden hareketle eserin bu müellifler üzerindeki etkisinden söz ediyorsa da (*MMMA*, XXIX [1405/1985], s. 251-252) Zerkeşî ve Süyûtî'nin, eserlerine başvurdukları diğer müellifleri açıkça belirtirken *el-İzâh*'tan faydalandıkları halde onu hiç anmamaları mâkul görünmemektedir.

Rivayete dayanan önemli görüşler ihtiva etmesi ve meşhur kaynaklarda bulunmayan bazı nakillere yer vermesi (meselâ bk. el-ahrufü's-seb'a ile ilgili olarak vr. 13^b, 14^b) *el-İzâh*'ın değerini ortaya koyan hususlardır. "Mesânî", "mufassal" ve "es-seb'u't-tivâl"le ilgili olarak verilen bilgileri de aynı genişlikte bir başka kaynakta bulmak güçtür (bk. vr. 38^a, 39^b).

el-İzâh'ın bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (AY, nr. 1350). Eserin 1. babı *Fezâ'ilü'l-Kur'an* ve *ehlihî* ve *ahlâkühüm*, 32. babı *Kırâ'âtü'l-kurrâ'i'l-ma'rûfin birrivâyâti'r-ruvâti'l-meşhûrin* adıyla Ahmed Nusayyif el-Cenâbî tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Enderâbî, *el-İzâh fi'l-kırâ'ât*, İÜ Ktp., AY, nr. 1350; a.mlf., *Kırâ'âtü'l-kurrâ'i'l-ma'rûfin birrivâyâti'r-ruvâti'l-meşhûrin* (nşr. Ahmed Nusayyif el-Cenâbî), Beyrut 1405/1985, neşreden giriş, s. 13-35; a.mlf., *Fezâ'ilü'l-Kur'an ve ehlihî ve ahlâkühüm* (nşr. Ahmed Nusayyif el-Cenâbî, *MMİr*, XXXVIII [1408/1987] içinde), neşreden giriş, s. 190-206; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 93; Ahmed Nusayyif el-Cenâbî, "el-İzâh fi'l-kırâ'ât li'l-Enderâbî", *MMMA* (Küveyt), XXIX (1405/1985), s. 219-252.

TAYYAR ALTIKULAÇ

İZÂHU'L-MEKNÛN

(إيضاح المكنون)

Bağdatlı İsmâil Paşa'nın
(ö. 1920)

Keşfü'z-zunûn'a zeyil olarak
kaleme aldığı bibliyografik eseri
(bk. BAĞDATLI İSMÂİL PAŞA).

İZBUDAK, Veled Çelebi

(1869-1953)

Dil âlimi,
son dönem Mevlevî şeyhlerinden.

Konya'da doğdu. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî soyundan bir aileye mensuptur. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra Mekteb-i Rüşdiyye'ye kaydolduysa da iki yıl sonra ayrılarak Sultan Veled Medresesi'ne girdi. Rüşdiyyede başlayan şiir ve ede-